

לימוד עיון אליבא דהלכתא

תורה:

הפסוק המרכזי שממנו נלמדת (לרוב הראשונים) מצוות תלמוד תורה הינו:
 "ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם, שמע ישראל את החוקים ואת המשפטים אשר אנוכי דובר באוזניכם היום,
 ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" (דברים ה', א).

אם כן ברור כבר מפשט הדרכת התורה, שהקב"ה מצווה שנלמד תורה על מנת שנדע כיצד לקיימם בפועל.

מתוך עיון בספר יהושע ובמפרשים במקום עולה אותה המסקנה:

"לא ימוש ספר התורה הזה מפיק והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל" (יהושע א', ח).

ומסביר במקום בעל מצודת דוד: "כי אז, כשתשמור לעשות וגו', אז תצליח".

וכן הגר"א שם: "לא ימוש וגו' ... כי הלימוד יביאך למעשה..."

וכן הסביר המלבי"ם במקום: "באר שיש עוד תנאי אחר חוץ מן המעשה והוא העיון והעסק בתורה: א. 'לא ימוש מפיק' שהוא העסק ללמוד ולשנות הלכות התורה ומצוותיה. ב. 'והגית בו' שיחשוב ויעיין תמיד בחלק העיוני שבתורה, ותכלית העיון והעסק יהיה בעבור המעשה לשמור מלא תעשה ולעשות מצוות עשה".

עוד נאמר בתורה (ויקרא כו, ג): 'אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם'.

מסביר רש"י: "ואת מצוותי תשמרו. הו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כמו שנאמר 'ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם'".

גמרות:

"מאי דכתיב 'ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם', לוחות אלו עשרת הדברות, תורה זו מקרא והמצוה זו משנה, אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זה תלמוד" (ברכות ה' ע"א) - משמע שהתלמוד יסודו להוראה!

"משל, לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה, ומתיירא מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים ומחיה רעה ומן הלסטין, ואינו יודע באיזה דרך מהלך, נזדמנה לו אבוקה של אור ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים, ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הלסטין ואינו יודע באיזה דרך מהלך, כיון שעלה עמוד השחר ניצל מחיה רעה ומן הלסטין, ועדיין אינו יודע באיזה דרך מהלך, הגיע לפרשת דרכים ניצל מכולם... מאי פרשת דרכים? א"ר חסדא: זה ת"ח ויום מיתה. רב נחמן בר יצחק אמר: זה ת"ח ויראת חטא. מר זוטרא אמר: זה ת"ח דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא" (סוטה כא ע"א).

"אמר רבא: לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר, לוי - דכתיב יורו משפטיך ליעקב, יששכר דכתב (ובני) יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. - ואימא יהודה נמי, דכתיב יהודה מחקקי! - אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא קאמינא" (יומא כו, א). וכן בדומה: "לא הווה סליק ליה (ליהודה) שמעתתא אליבא דהלכתא. (אמר משה): 'ועזר מצריו תהיה'" (בבא קמא צב, א וכן סוטה ז, ב).

"אמרו כאן על שבט יהודה אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא קאמינא, כלומר שאע"פ שהם חכמים אינם יודעים לכוון את השמועות כהלכה" (המאירי ביומא).

אמנם מרש"י נראה שאין מדובר על לימוד שמביא להלכה, אלא על היקבעות ההלכה כמותו בישראל. שכן פירש רש"י בבבא קמא: "כלומר לא היה עולה בידו למימר שמעתתא אליבא דהלכתא, לא הווה מסייעא מילתא למימר מילתא דתהווי הלכתא כוותיה". ובסוטה ז, ב: "לא היה זוכה לומר דבר המתקבל". אבל באמת גם מהסבר רש"י משמע שזה פשוט שיש ללמוד באופן שיביא למעשה, רק שיש כאלו שקיבלו את דבריהם ויש כאלו שלא. אם כן רש"י חולק רק על משמעות הביטוי "אליבא דהלכתא", אבל לא חולק מהותית על דרך הלימוד.

הרמב"ם

"ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס (מעשה בראשית ומעשה מרכבה) אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר. ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם, משאר המצוות" (רמב"ם, הלכות יסודי התורה, פ"ד ה"ג).

"...יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר, וידמה דבר לדבר, וידין במידות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המידות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה - ועניין זה הוא הנקרא תלמוד" (רמב"ם, הל' ת"ת, פ"א ה"ג).

"לפי שהתכלית במה שחובר התלמוד וזולתו - כבר נכרתה ואבדה, ותכלית הלמדנים - כילוי הזמן במשא ומתן שבתלמוד, כאילו הכוונה והתכלית היא האימון בויכוח, לא זולת זה. וזו לא היתה הכוונה הראשונה, אבל המשא ומתן והויכוח אמנם נפלו במקרה: כאשר היה מאמר שקול, ופרשו אחד בפרוש, ופרשו אחר בחילופו - הוצרך כל אחד מהם להראות אופן ראייתו ולהכריע פירושו. והכוונה הראשונה אמנם היתה ידיעת מה שצריך לעשותו או להיזהר ממנו" (אגרות הרמב"ם, מהדורת ר' י. שילת, ח"א, עמ' רנו-רנז).

"...מי שלא לימדו אביו, חייב ללמד את עצמו כשיכיר, שנאמר: "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד" (רמב"ם, הלכות תלמוד תורה, פ"א ה"ג).

"לא תהיה אצלו תכלית לימוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד... ותכלית ידיעתה, לעשותה" (רמב"ם, סנהדרין, פ"י, אחרי חמשה הכתות).

"והמדריגה הזאת על מנת לעשות היא העליונה, לפני מי שילמד בתורה, ויהיה לתכלית בקשתו שיתגלו לו משפטיה, ויסתכל בסודיה, בעבור שילך בדרכיה ויעשה המצוות" (נכד הרמב"ם, מדרש דוד, אבות פ"ד, ה').

ראשונים נוספים:

"אבל המתעסק בתלמוד ומורה ומבאר המצוות כתיקונן ומגיד הלכה למעשה אין לך מדה גדולה מזו, כי בתלמוד פתרון התורה והמשנה והמצוה שהן בקבלה הלכה למשה מסיני" (רבינו חננאל, ב"מ, לג ע"א).

"כל העוסק בתורה בלבד ואינו מתעסק במצוות, וגם להוציא הדין לאמיתו וההוראה כתיקונה, כאילו גם תורה אין לו" (רבינו חננאל, ע"ז יז, ב).

"אמר רבי יוחנן משום רשב"י גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה" (ברכות ז, ב) - ופירש הראב"ה (ברכות, יח): "מפני שלמד ממנו הלכה למעשה" [וכ"כ גם המהרש"א שם].

"אמר רבי זירא אמר רב, מאי דכתיב: כל ימי עני רעים? זה בעל גמרא, וטוב לב משתה תמיד - זה בעל משנה. רבא אמר איפכא. והיינו דאמר רב משרשיא משמיה דרבא, מאי דכתיב: מסיע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסכן בהם? מסיע אבנים יעצב בהן - אלו בעלי משנה, בוקע עצים יסכן בהם - אלו בעלי גמרא" (בבא בתרא קמה, ב). והסביר הרשב"ם (שם): "כל ימי עני רעים זה בעל משנה שאינו יכול להורות הלכה מתוך משנתו וגם כי כשחולקות זו על זו אינו יכול לתרץ וטוב לב זה בעל הגמרא שיודע משניות על עיקרם ובקי בטעמיהם ויש בידו כח להורות הלכה למעשה".

"איזהו תלמיד חכם? זה הרואה טריפה לעצמו" (חולין מד, ב). והסביר הר"ן (שם): "כלומר שהגיע לכלל כך שיודע לפרש איזו כשרה ואיזו טריפה וכדאי הוא לסמוך על עצמו ואינו צריך להוראת אחרים" [וכן כתב המהרש"א שם].

"כלומר אין תכלית הידיעה ועמלו של אדם בתורה שילמד תורה הרבה, אין התכלית אלא שיביא הלימוד לידי מעשה... כי תכלית הלימוד אינו אלא שיעשה" (פירושו של ר' בחיי על 'לא המדרש עיקר').

"מצוות עשה ללמוד חכמת התורה וללמדה, כלומר: כיצד נעשה המצוות, ונשמור ממה שמנענו האל ממנו, ולדעת גם כן משפטי התורה על כיוון האמת ועל כל זה נאמר ושנתם לבניך..." (ספר החינוך, מצווה ת"ט).

"התלמוד אינו אלא להביא לידי מעשה" (מאירי, שבת ט' ע"ב).

"נמצינו למדים שאין מנדה לכבודו אלא חכם שראוי למנותו פרנס על הצבור ולמד כל התלמוד בדברים הנהוגים ושיהא התלמוד שגור בפיו שיודע להוציא ממנו דין על קו היושר עכ"ל..." (הרשב"ץ. מופיע בשו"ת אבקת רוכל, לבעל השו"ע, סימן רב).

אחרונים:

"והרי זה לימוד המובחר ששנו חז"ל הלמד על מנת לעשות ולקיים שמספיקין בידו וכו' וידוע שפרי כל לימוד הוא המעשה אף כי הלימוד בתורת ה' מצד עצמו עלה ונתעלה יותר מכל מעשה כדרז"ל על 'כל חפצים לא ישוו בה' גם אגוני מגינה ואצולי מצלי, ונמשלה לאור מה שכתוב המצוה, מ"מ בלי ספק המביא לידי מעשה יש בו מעלה יתרה כפול ומכופל מלימוד אחר וכמו שכתב גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" (חוות יאיר סימן קכ"ד).

"עיקר הלימוד הוא לעמול בגמרא ובפוסקים על מנת לעשות לידע מקור הדין, וכן אנו מתפללים בכל יום בברכת אהבה רבה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, וכן לדרוש בציבור היה ראוי ונכון לדרוש לברר איזה פסק דין שנחלקו בין הפוסקים, לברר הדין עם מי כדי שידעו הציבור איך ומה להתנהג ולעשות כתורה, או לדרוש דברי מוסר שזה גם כן תלמוד גדול שמביא לידי מעשה, שזה העיקר לעסוק בתורה לשמה" (דרושי הצ"ח, לבעל הנודע ביהודה, דרוש ו'. בנוסף, מצינו ב'נודע ביהודה' תנינא, סימן לח: "אני נמנע להשיב דבר שאינו נוגע לדינא, כי אם באתי להשיב על קושיות, לא יספיק הזמן ושערי תירוצים לא ננעלו").

"כי תכלית ועיקר עסק התורה הוא כדי לידע הדרך הכבושה והישרה לילך בה לעבוד ה' ובה יגוף רגליו" (פירוש הגר"א על משלי כג, כו).

"עיקר התורה להבין ולהורות מעשה המצוות" (ברכ"י, או"ח סימן לח').

"שלעולם ההלכה מעולה מכל, וזה כי ההלכה שלימות המעשה כמו שאמרנו. ולא כך האגדה, שאינה מביאה לידי מעשה, ותכלית התורה הוא המעשה" (מהר"ל, באר הגולה, באר ו, עמ' קלה).

"לא המדרש העיקר אלא המעשה, כלומר אינו הוא מצד עצמו, כי אם על שמביא לידי מעשה" (הר"מ אלשיך על אבות פ"א, יז).

"ולא תורה של פלפול, רק עיקר תורה ללמוד שו"ע לדעת דרכי ה'... כי כולם בני תורה ואין להם להתנצל כי קצרה שכלם ללמוד, כי הם בעלי דעה ולומדים פשטים ופלפולים, מצפצפים כעגור, והלכות שיש בהן מניחים, וימותו בלי חכמה ללמוד שו"ע או"ח (ומציין כמה דינים שאינם ידועים להם)...ובעוה"ר אין איש שם על לב. והדיינים מעמיקים בחושן משפט כי לחמם הוא" (יערות דבש לר"י אייבשיץ, ח"ב דף לה).

"כמו שכתבו הסה"ק שעיקר לימוד תורה לשמה הוא לידע בירור ההלכה של כל עניין בש"ס" (חפץ חיים, ליקוטי הלכות, הקדמה א').

"סדר לימודו היה תמיד לחתור לקראת המסקנה להלכה. בפלפולים בעלמא לא העסיק את דעתו, באמרו כי הזמן קצר ויקר, והיקר היה אצלו לידע איך לקיים דברי התורה למעשה" (מכתבי חפץ חיים, ח"א דף 8).

"היה הציור לפניו כמו שבא הדין לפניו למעשה, ועיין וחקר היטב כמשפטו עד שהעמידו לפסק נצב. וכל לימודו בתנ"ך גמרא מדרשים זהר, היסוד לחפש ידיעת המעשה" (תיאור דרך לימוד של ר"ז מסלנט ב"אור ישראל" דף מ').

"מן החיוב להאריך בחיוב לימוד ההלכה מפני מיעוט התלמידים בדורנו. והשרידים - מהנידחים לכל אפסים בים ההבלים של רוח טועים, מעטים וספורים המה. וממדת האהבה והחמלה לשקוד על השרידים היחידים האלה, שלא ידח מהם נידח. אבל להקושיים הטבעיים לקנות דברי תורה ולהוספת כשולן מצד השוטנים, רבה העזובה בבית המדרש פנימה, הגורם להתרשל מעיון ההלכה הדק היטב, ולבלות הזמן ברעיונות ומחשבות בדויות לב, ולחדש חידושים אין בהם ממה שנאמר למשה מסיני, אף שהן שיחות של יראת שמים ותיקון המידות, או חקר חיצוני בהלכה, אבל אינן מספיקות את התכלית המבוקש מהאדם עלי חלד, כל שאינן מתלווים עם ידיעת התורה הדינית" (חזון אי"ש, אורחות אי"ש, פרק יב' פסקה ג').

"והנני אומר לכת"ר, אשרי שזכה ללמוד לימוד כזה... תיכף בלימוד הגמרא להעמיק חקור דבר הלכה היוצא מסוגיית הגמרא לדלות פנינים מעומק יד התלמוד, אשר לימוד הזה הוא באמת לימוד לשמה, היינו לשמה של תורה, לדעת את חכמת התורה והלכותיה, כי זה כל האדם..." (הרב משה מרדכי עפשטיין, בהסכמתו לספר אוצר הלכה).

"הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד, והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות. והקשו המפרשים: על כורחך שגם ברישא המדובר הוא בלומד על מנת לעשות, שהרי אחרת גם לימודו אינם עולים לרצון לפני אדון כל. וא"כ מה ההבדל ביניהם? ביאר הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר שליט"א (דרשות שבט הלוי שער ששים וחמישה) שאמנם כן, אף הרישא עוסקת בלומד על מנת לעשות, אך בעשייה שאינה נוגעת לעצם לימודו, היינו שלימודו מורכב מחכמה ופלפול ללא חלק ה'למעשה'. בעניינים הנוגעים למעשה מסתפק הוא בקצור שולחן ערוך... ואין זו הדרך הנעלה. הגמרא (בבא קמא צב, א) אומרת שישנו הבדל גדול בין היודע למישקל ולמיטרי בהדי רבנן, לבין אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, דהיינו שכל שמעתתא ושמעתיא יהפוך 'למעשה' להוסיף לו מדרגות חדשות. והרי אנו רואים כי גם לומדים גדולים, אם כי עלו בידיעותיהם אבל במדרגותיהם לא עלו, ועומדים לאחור רוב שנות חייהם במקום שעמדו בצעירותם, והיינו

משום שמפרידים חלק הלימוד מחלק המעשה, ונמצא בבחינת 'עומד' במעשה ובחינת 'הולך' בלימוד. (הובא בספר משל אבות על פרקי אבות, ח"ד, עמ' שג).

"אמנם העם ככל דרכי ה' הישרים צדיקים ילכו בם וכו', רבים רבים כשלו לפרוק מעליהם עול יגיעת לימוד הש"ס להוציא ממנו הלכות, ואומרים כי הלימוד אשר למעשה הוא רק לימוד השו"ע, ואף אם לומדים גמרא אינם לומדים אלא לחדד השכל, ויש שמזניחים את הלימוד לגמרי ומסתפקים בלימוד השו"ע לבד" (הקדמה לביאור הגר"א, שו"ע אר"ח).

"שמעתי מרבתיי שכל העולם אומרים שהלומד פוסקים בלא גמרא הוא כדגים בלא פלפלין, אבל אני אומר **כפלפלין בלא דגים**" (עץ החיים' אות מג).

"ועיון התורה, ראשית דבר לברר צורתא דשמעתא מהחל עד כלה ביושר העיון, לפי דרך כל הראשונים שנאמרו שם, ולברר ההבדלים שבין דרכי הראשונים, לנתח בהבנה יסוד של כל אחד מהם, ואחרי ככלות הכל ללמוד אח"כ על כל ענין דברי הד' חלקי שו"ע השייכים לזה ולאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא ולמצות מסקנה אחרונה, וכך היה דרכי גאונים **הקדמונים, הגרעק"א הח"ס וכל הגדולים, ועל כן זה זה נתיקים בידם והיו מייגעים עצמם על ההילכתא כמו על הסוגיא**" (שו"ת שבט הלוי ח"ב, סימן נז, עמ' פ).

לימוד פסקי הלכות

יש הטוענים: "מדוע עלינו ללמוד בשיטת 'אליבא דהלכתא', ניתן ללמוד הלכות מעשיות פסוקות, ולהמשיך וללמוד במקביל בשיטת הפלפול..."

אלא שצריך לדעת שדרך זו לא תצליח, מחמת מספר טעמים, ולהלן המקורות:

1. **טעות בהבנת ההלכה, ללא ידיעת המקור:** "וכן טועים כל המורים הוראות מתוך דברי הרמב"ם ז"ל ואינן בקיאים בגמרא, לידע מהיכן הוציא דבריו, טועין להתיר האסור ולאסור את המותר. כי לא עשה כשאר המחברים, שהביאו ראיות לדבריהם והראו על המקומות היכן דבריהם בגמרא, ומתוך זה יכול לעמוד על העיקר ועל האמת. אבל הוא כתב ספרו כמתנבא מפי הגבורה, בלא טעם ובלא ראיה, וכל הקורא בו סבור שמבין בו ואינו כן, שאם אינו בקי בגמרא, אין מבין דבר לאשורו ולאמתו, ויכשל בדין ובהוראה. לכך לא יסמוך אדם על קריאתו בספרו לדון ולהורות, אם לא שימצא ראיה בגמרא. וכן שמעתי מפי אדם גדול בברצילונה, שהיה בקי בתלתא סדרי, ואמר: תמהתי על בני אדם שלא למדו גמרא וקורין בספרי הרמב"ם ז"ל ומורים ודנים מתוך ספריו וסבורין שיכירו בהם. כי אמר: אני מכיר בעצמי, כי בג' סדרים שלמדתי, אני מבין כשאני קורא בספריו, אבל בספריו בהלכות קדשים וזרעים, אינני מבין בהם כלום, וידעתי שכך הוא להם בכל ספריו. נאום הכותב, אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל" (שו"ת הרא"ש כלל לא, סימן ט).

"אם הוא תלמיד חכם אף על פי שהוא לומד בכל יום הלכה אחת או שתיים, אינו פטור אם אינו בקי בפוסקים לכל דבר, כי הרבה בני אדם עוסקים בתורה ואינם משימים לבם לאמיתה של תורה, וגם יש לומדים הרבה ושוכחים, ויש לו לאדם לשים לב לכל מסקנות הדברים ולעסוק בספר המצוות ובמימון או בספרים שחיברו הגדולים ופסקו הדברים לאמיתם ואם אינו עושה כן לפעמים שבא לידי הוראה או שאלה ששואלין ממנו ואינו יודע ומורה שלא כהלכה וטועה ומטעה אחרים ועליו נאמר 'ורבים חללים הפילה' זה שלא הגיע להוראה ומורה, עכ"ל" (סמ"ק, מצוה קו', סוסק"ג).

"כי כוונתן היה שלא יפסקו מתוכם כי אם מי שלמד תחילה דברי בעל הטורים עם פירוש הב"י וידע מתוכם מקום כל דין ודין עם טעמו מהתלמוד ומגדולי המחברים וכדי שלא יזיזו מזכרונם הדברים חיברו השו"ע להיות עומד לפניו למזכרת משא"כ בזמנינו היתה בכובד התלאה נמשך מהטובים רעה שרבים חושבים נפשם כאילו הם מדור דיעה, ורוצים ללמוד תורה על רגל אחת ומצפצפים וכו' מתוך השו"ע והן מחריבי עמינו הפרו ברית תורת אלוקינו וגורמים רעה לנפשם... ואני אומר דגם סיפא דקרא ד'ועצומים כל הרוגיה' רימז לאלו המעצימים עיניהם מראות במקור הדין. והטעם כי אף שהגיעו להוראה כל שפוסקים מתוך דברי השו"ע הסתום והחתום אינן מבינין גוף הדברים על בורים הכתובים לפניו, ק"ו כשבאים לדמות מילתא למילתא לפי העולה על דעותיהן מפני גודל קיצור הדברים שכתבו הגאונים בחיבור הלזה..." (הקדמת הסמ"ע לחלק ח"מ).

"שהאריכו בעלי דינים בטענותיהם וראיותיהם מספרי השו"ע והלבושים, אין לי בהם להאריך, כי אין מדרכי להעמיד שום יסוד ובנין של פסק דין על ספרים כאלו, שהם כראשי פרקים ואינם מובנים, ורבים נכשלים בדבריהם להתיר את האיסור או לזכות את החייב או בהיפוך" (שו"ת מהר"ם מלובלין, סימן קל"ה, בסוף דברי השואל).

"מבלי עולם, אלו השונים הלכות" (סוטה כב ע"א), ועיין במהרש"א שם: "ובדורות אלו שמורים הלכה מתוך השו"ע והרי הם אין יודעים טעם העניין של כל דבר (על פי הש"ס) אם לא ידקדקו תחילה מתוך התלמוד, שהוא שימוש ת"ח, ונפל טעות בהוראתם והרי הם בכלל 'מבלי עולם', ויש לגעור בהם".

"והראשונים כמו הרמב"ם ז"ל והטור ז"ל, אע"ג שגם הם חברו הפסקים בלא בירור, לא היה דעתם רק להורות סוף ההלכה... אבל לפסוק האדם מתוכה מבלי שידע מאיזה מקום יוצא הדין רק הלכתא בלא טעמא, לא עלה על דעתם ועל מחשבותם... ואילו ידעו המחברים כי החבורים ההם יהיו גורמין שיהיו עוזבין את התלמוד לגמרי ויהיו פוסקים מתוך החיבורים, לא היו מחברים אותם" (מהר"ל, נתיב התורה, סוף פרק טו).

2. "הלומד קצור דינים סוף שישכח הכל" (אבן שלמה, פ"ח, ג).

"מי שלומד ברמיה שאינו לומד שורשי הדינים רק קיצורי הדינים בכדי להראת שהוא יודע את כל הדינים, זה עושה אותו רש, כי לסוף ישכח גם אותם" (ביאור הגר"א על משלי י, ד).

"כי עשה יעשה - הוא תורה שבע"פ. ואמר 'עשה יעשה' כי המשנה היא בלי טעם וקלה לשכחה מהרה, לכן 'עשה' - מכבר עשה, והגמרא כשיודע אין לשכחה מהר שכל דבר טעמו ונימוקו עמו, אמר 'עשה' שיהיה לו כנפים" (ביאור הגר"א על משלי כג, ה).

3. כך הסדר ההגיוני – מהשורש עד הענפים: "ומה הם עושים לקנות דיני המצות, הם עוסקים בחבור אחד מן הפוסקים למען יקנה הדינים בדרך קצרה ובזה הם הפך מה שיסודו וסדרו חכמים כי המשנה היא קודם ומן המשנה יבא האדם אל הגמרא ובדרך הזה קונה התורה שתהיה אצלו כאילו אשר הוא שתול על פלגי מים אשר פרוי יתן בעתו וכל אשר יעשה יצליח וכמו שאמרנו כי כך הוא סדר השכלי, והם באים מן הגמרא אל פסקי הלכה השונים בקיצור, והנה הפכו האילן כי השורש ראוי שיהיה נטוע קודם והוא נושא לענפים והם עושים הפך זה. ויש לך לדעת כי הראשונים שחברו הפוסקים לא היה חבורם כלל עד"ז כי אם שיהיה הגמרא בהם בדרך קביעות רק שיהיה הפוסקים מורה הדרך לאדם באיזה דרך ילך כאשר עוסק בגמרא עד שילך בדרך הישר ולא יטעה ויבא אל אמיתת ההלכה, כי דרכי הגמרא ונתיבותיו נעולים וחתומים מאד מאד ומי ימצא הדרך אשר ילך בו ולפיכך חברו הפוסקים למצא דברי חפץ, ובדבר הזה הארכנו במקום אחר... אמנם כאשר מגיע לימי הזקנה וכבר סרו ממנו ימי הילדות אשר בימי הילדות הוא אוהב לרדוף ולנצח בהלכה, הן בפלפול שיש בו ממש הן בפלפול שאין בו ממש, ויכול לומר כי יודע ציד אני, ולעת זקנתו כבר סר תשוקה זאת מאתו ומוצא עצמו חסר ויראה אחריתו" (תפארת ישראל, פרק נו, עמ' קסח).

4. רצון ה' שנדע את ההלכה ממקורה: "שם 'תורה' הונח על המצוות שנתן השי"ת ע"י משה, ולא נקרא בשם 'מצוות', אף שהיה שם זה ראוי להן יותר... מפני כי לשון מצווה שייך בציווי הבא ממי שלא ידע המצווה עניין הציווי ומהותו, רק כל תכליתו שתהא ציווי נעשית, והשי"ת רחוק מחשבותיו מזה בתתו המצוות לישראל, חפץ שידעו ויבינו את כל עניין המצווה" (מהר"ל, תחילת דרוש על המצוות).

"רבים רבים כשלו לפרוק מעליהם עול יגיעת לימוד הש"ס להוציא ממנו הלכות, ואומרים כי הלימוד אשר למעשה הוא רק לימוד השו"ע, ואף אם לומדים גמרא, אינם לומדים אלא לחדד את השכל... ולא זו הדרך הישרה, שחננו ה' בינה לדלות ממעמקי דברי הש"ס... להיות עיקר הוראתם מן הש"ס. ולימוד השו"ע הוא להיות להם למזכרת לזכור הדינים, כי הוא הסולת נקיה הנלקט משיטת הש"ס" (הקדמה לביאור הגר"א, שו"ע אר"ח).

"ודעת לנבון נקל הדרך הישרה צדיקים ילכו בהם שמי אשר חננו ה' וחלק לו בינה, עיקר הוראתו צריך לדלות מעמקי ים התלמוד, ולימוד הפוסקים ושו"ע הוא רק למזכרת להם הדינים לחוללם במקורם בים התלמודים" (הקדמת הגר"א לספרא דצניעותא).

"וכמו כן אפילו הבקי הגדול בדינים ובספרי הפוסקים אם אינו יודע ומבין מקורות אותם הדינים בעומק סוגיות הש"ס, הרי כל אותן הלכות רפיה בידיה, כי כמה שידיעת הדין ממקום יותר עמוק, הרי כח התורה להביא אותו לידי מעשה, שואבת ממקום יותר גבוה ויותר קדוש, ואילו זה שיודע רק קיצור דינים, הרי חלק המעשה של התורה אינו מקבל חיות ממקור גבוה כלל, וכן אנו רואים במציאות שאלה הבקיאם בספרי השו"ת והמקצרים בלי העמקה בסוגיות הש"ס אין ידיעתם ידיעה ואין עשייתם עשייה... אולם צריך להוסיף שאין עיקר החסרון בספרי המקצרים משום רובי הטעויות שנוולדות בהן... אולם עיקר הנקודה אשר לא כך ניתנה ההלכה להילמד, שאין זו דרך התורה ללמוד הלכה מפסקי דינים" (דרוש דרכה של תורה, בירור דרך הלימוד של הגר"א. מובא בסוף ספר 'אהל אליהו' העוסק בתורת הגר"א).

אליבא דהלכתא - דעת הרב קוק זצ"ל:

"בישיבת וולוז'ין... שלטו בכיפה שתי שיטות לימוד עיקריות: שיטת הלימוד של ראש הישיבה, הגאון ר' יוסף דב הלוי סולובייצ'ק, רבה של בריסק... וכנגדה שיטת הלימוד של הרב וראש הישיבה של וולוז'ין, הגאון ר' נפתלי צבי יהודה ברלין... אם בשיטת הלימוד של בריסק הועמד הדגש על ההגיון המנתח, על ההגדרה המדויקת, על ההעמקה ברעיון התורני ובהנחה השכלית המקנה את הבסיס לסוגיות ושיטות בדברי חז"ל שבגמרא, ראשונים ואחרונים, מפרשים ופוסקים, הרי בשיטת הלימוד של הנצי"ב הושם דגש על העמקת דבר והרחבתו בעת ובעונה אחת, על בקיאות המאזנת את החריפות, וביחוד על ברור הסוגיא למקורותיה מן המקרא ומדרשו דרך שיטות לימוד חז"ל שבמשנה ושבגמרא, על פי דרכם של רבנן סבוראי, הגאונים, הרי"ף והרמב"ם ועד השו"ע ונושאי כליו ופוסקים אחרונים, דרך לימוד המכונה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, דהיינו ברורה של הלכה ומסקנתה מתוך סוגית הגמרא והדגשת הנפקא מינה הלכה למעשה, מכל שיטה ושיטה ומכל דיון וביורו וכיסוד לכל משמשת החתירה למסקנת ההלכה למעשה בימינו, וקישורה עם דברי רבותינו התנאים והאמוראים במשנה ובתלמוד.

רבנו מרן הרב זצ"ל אימץ את שיטתו בלימוד של רבו הנצי"ב ובמידה רבה הסתייג מן הדרך האחרת שהשתלטה בישיבות ליטא ובישיבות הממשיכות דרכן גם בא"י עד היום הזה... נזכיר כאן ביחוד את דברי הרב במאמרו על תכנית הלימודים והעבודה של מכון 'הרי פישל', אותו כלל במאמרו הגדול: 'המכון'. אמת, הרב לא התעלם מן הצורך לרדת לעומקם של דברים ומושגים – 'ירידה לסוף הדעת'... אלא שההיקף של הבקיאות והדרישה להסיק עד להוראה ולפסק הלכה גרמו לכך שבכתביו של הרב בכל שיטתו - לא הפלפול עיקר, אלא העיון והברור ההלכתי, לא החידוד והחריפות משובחים, אלא היסודות הענייניים, ואין החידוד והחריפות אלא כתבלין הנותן טעם לסעודה, ולא עיקרה כלל".

(אזכרה א', עמ' קסח-קעח, פסקא ז')

"במשך הדורות והזמנים, הלכה השפעת הפוסקים ונתרחקה אצל רבים מהמקור היסודי – מהתלמודים בעצמם במקורם, ומזה באה מגערת וקטנות באורחות הלימוד וההוראה. יצאו מכלל זה רק גדולי הדורות אשר הם מתאחדים תמיד בלימודם עם המקורות הראשונים התלמודים על פי הארות השיטות של הראשונים, אבל בהמון הלומדים וגם בהחשובים שבהם נעשה התלמוד והפוסקים לשני דברים שרק מגע קלוש יאחדם יחד... וכך הלכו הפלגים הללו, המקור והנהר המתפשט ממנו והתרחקו זה מהזה. על התוצאות הקשות היוצאות מזה כבר עמד הגר"א ז"ל והאיר עיני ישראל בבאורו על ארבע חלקי השו"ע, אשר אמנם מפני קצרו הנמצרץ אין העולם הרחב הלומד משתמש בהם כראוי... אבל עבודה של מלאכה אחת גדולה עומדת לפנינו, לתקן את הפירוד הזה, להרגיל את העולם הלומד שלנו בסדר לימוד מיושר, המעמיד את הפוסקים והתלמודים במערכה אחת מחוברת ומאוגדת יחד... והשכל יתישר להשקיף ברוחב דעת ובמנוחת הלב על יסודי ההלכות והסתעפותן".

(מתוך "הרצאת הרב", מופיע בסוף "אורות התורה" במהדורת אור עציון)

"תלמידי חכמים שתורתם אומנותם צריכים להשתדל, שתהיה דרכם נכונה לפנייהם, מטרתם צריכה שתהיה ברורה להם... צריך לסלול לעצמו דרך כזו, שתהיה ההקפה הכללית מושקפת לו... צריך שישאף להיות מקיף וכולל את הסכום הכללי של הלמוד המעשי של כל התורה המעשית כפי האפשרי לו... באמת אפשר לו לאדם, כשילך בדרך ישרה, לכלול הקפה ברורה מכל הצד המעשי שבתורה. הגדולים אינם צריכים על זה ביאורים, אמנם הבינונים חייבים להעזר, אחרי שיבאו לאותה המדה של הבנה טובה בעומקה של הלכה, בידיעת צורתא דשמעתתא על דרך ישר ונכון, על ידי שימוש תלמידי חכמים במדה הגונה, עד שידע לעיין בכל סוגיא כראוי וידע גם כן להקשות ולתרץ על פי דרכה של תורה במשא ומתן של הלכה, אז צריך שתהיה ראשית השתדלותו להקיף בתחילה את כל הלכות הרי"ף כפשוטן בבקיאות הגונה... ושיעור קבוע לתלמוד בגירסא, מדי יום ביומו, וזמנים מפוזרים לביור עומקה של הלכה בהרחבה ופלפול בעניינים מפוזרים, כדי להרחיב את הדעת ולהתעמק בעיון, שהוא נצרך מאד לכל דורש תורה. וכשיסגל לו בקיאות מקפת בהלכות הרי"ף, ממילא תולד בקרבו התשוקה לדעת ההלכות על בורין, וירבה עסוק בתלמוד, בבלי וירושלמי, בתוספתות וכל דברי חז"ל, מתוך הכרה פנימית בנחיצות ההרחבה והביאור. ועיקר העסק יהיה לו תמיד קבוע בגירסא של יסודות ההלכות ועקרי דברי תורה..."

(אורות התורה פ"ט, פסקא ג')

"כפי מה שההלכות הן מבוררות כך הן משמחות לב עושיהן ומזהיריהן. וחסרון בירורן, בידיעה ברורה ודבקה בנפש, מביא להרגשת הכבדה מקיומה של תורה בדיוק בפרטי ההלכות, ועי"ז יש שמתעוררת חרדת רפיון הגורמת למאסה של תורה, חלילה... ואם יחסר אותו הדיוק המעשי הרי הצורה הבהירה, של רום ערך התורה האלהית, ורוממות חוקיה ומשפטיה ויקר ערך תכליתם, מתטשטשת, ואין שיעור להפסד הנצמח מזה לכל משאת הנפש של כלל היהדות לאדם בכלל ולישראל בפרט. על כן זאת היא החובה הגדולה לעסוק בתורה לשמה בלבון הלכה, שתהיה מחוורת כשמלה, ולמוד הדיוקים בהרחבתם יהיה מתוך עונג המושכל העליון ושמחתו".

(שם, שם, פסקה ד')

"לאחד בקרבנו את דרך ההבנה הנכונה בתלמוד ובשיטותיו - לצרכי ההוראה היוצאת ומתפצלת לשיטתיה על פי הפוסקים, שכולם הולכים ויונקים מתוך המקור האחד והמיוחד - התלמידים, התוספתות, הספרא והספרי, המכילתא ויתר הראשונים בהלכה, דרך ההגיון בתלמוד ושכלול בינת הלב בסברא ובציורם של הענינים בדרך ישרה - שנעבד הרבה ע"י בחירי הגאונים "ראשי הישיבות" שעליהם נאמר 'המשכילים יזהירו כזוהר הרקיע' ודאי נתן דחיפה לאושר המחשבה הלימודית והרחבתה. אבל עם כל התועלת הרבה שלו - הלא גם הוא הנהו רק כמו פרוזודור לטרקלין של הלכה - הברירה הנדרשת לדעת מה יעשה ישראל ומטרתה של חכמת התלמוד ואגפיה, סוף כל סוף שיהיו עניני ההלכה שהם התוצאות של כל מה שנאצר במקורות, על פי השיטות השונות של רבותינו הראשונים וגדולי האחרונים, מתחברים יפה באופן מעשי, בצורה ישרה ופשוטה, בדרך היוצא מכל סיבוך והמוביל למטרה הבהירה של ידיעת חילוק השיטות ומסקנותיהם באופן צלול יחד עם הלימוד הקבוע של המקורות"

(הובא בספר היובל, לר' ישראל אהרון פישל, בשנת תרצ"ה)

"בסדר הלימוד ראוי שתשום אל לבך לעבור על הסוגיא הנלמדת בדיוק הראוי, בתחילה עם פירוש רש"י ותוס', ואח"כ בהרא"ש והר"ף ומפרשיו, ואח"כ לעיין בדעת הפוסקים באותו ענין, ברמב"ם ומפרשים ובדעת השו"ע ומפרשיו, ובעת הלימוד עם הצעירים, להזכיר עד כמה שאפשר את חילוקי השיטות וענפיהן הראשיים, ומה טוב אם תעבור על ביאורי הגר"א באלה הענינים" (ביאור הגר"א על השו"ע, כל עניינו לחבר בתמצית את דעת הפוסקים עם המקורות של כל דעה בגמרות ובראשונים).

(מתוך איגרת הרב לרצ"ה. מובא בסוף אורות התורה)

ואכן, כשהקים הרב קוק את ישיבת מרכז הרב, קבע את סדר הלימוד בעיון אליבא דהלכתא. כך העיד הרב יצחק אריאלי – תלמיד-חבר של הרב קוק וראש ישיבת מרכז הרב לאחר פטירת הרב, בהקדמתו לספרו "עיניים למשפט":

"גם מגמת החידושים שחנני ה', המה בעיקר לברר וללבן את דעת הראשונים. וכמה מהחידושים נאמרו לפני גדולי ישיבתנו הק' 'מרכז הרב', היא הישיבה החופף עליה הוד רוחה של מחוללה גאון ישראל וקדושו מרנא ורבנא רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, אשר גדלה וטפחה בלמודים במסלולם הישר והאמיתי היא ההלכה, באהבת השי"ת, תוה"ק, עם הקודש וארה"ק. וברוב חסדי ה' הייתי מהזוכים ליסד ולהקים את הישיבה הק' בעבודה מאומצת, בהשקעת כחות רוחניים וגופניים, ומאת מרן הרב זצ"ל הוטל עלי הנהלת הישיבה בתפקידיה השונים, והנני מנושאי הארון במשך כל זמן קיומה".

הרב מסביר במקום אחר, כיצד התפתחה שיטת הפלפול – משום שהפסיקו ללמוד אגדות ואמונה כראוי. כדרכו, מלמד הרב זכות ומוצא גם לפלפול מקום להתגדר בו. אולם שב ומדגיש שלא זו הדרך העיקרית לקניית וללמידת התורה:

"הפלפול, שבתחלה לא היה רוח חכמים נוחה הימנו, כבש לאטו את העולם התלמודי. אמנם כעם כל חזיון חדש, שאיננו מובן בתחלתו אפילו לאותם הנמשכים אחריו בנטיה טבעית, ואח"כ ברבות הימים עומדים על אופיו, כן היה גם כן עם הפלפול. בתחלת דרישת התלמוד בהרחבה כשנתפשטה בישראל, היה כמובן יסודו רק לדרישת ההלכה למעשה, כל ההרחבה שיש בו היתה רק ליתן חומר לברר הלכה ברורה, ולמצוא דוגמאות איך לישא וליתן למצוא פרטים שעדיין לא התבררו, איד לדון בהם ע"פ דרכה של תורה. אם כן היה העיון בהלכה רק עיון מעשי, שרק ההכרח הביאו להיות מתרחב והולך. הלמוד מצד עצמו הוא אמנם ג"כ יקר ונעלה עד מאד, אבל רק בצורה המביאה לידי מעשה, גדול תלמוד שמביא לידי מעשה". רוח האדם אמנם מתרחב הוא והולך, וחפץ להיות עסוק ג"כ בדברים שיוכל לשוטט בהם בלא מעצור והגבלה. בעצם נועד זה החפץ בעד החכמות המופשטות הרוחניות, הההרגשות העדינות והיפות, שהעסק והציור בהן עצמן הוא התכלית המרומם, כחכמת האלהות וחכמת הנפש ודומיהן, שהם הם נעוצים בעמק-תורה הפנימיים. המקרים הרעים של הגלות הביאו, אמנם, שהעסק באלו הענינים הרעניים שבתורה, שהם מרחיבים את הנפש בעצם זהרם, נתמעט, ועי"ז צוחו בחירי הדורות, בכל דור ודור, ויעידו כי סוף החסרון היה

להתקבץ למין צמאון של חולי מוזר בדור אחרון, "לא רעב ללחם, ולא צמא למים כי-אם לשמוע את דברי ד'", בכל אשר אנחנו רואים היום, לדאבון לבנו. בחידי הכשרון, אמנם, שחפשו לשכלם הרחב עסק, הפכו להם את העסק של הפלפול ההלכותי עצמו לחכמה אסתתית (- עם ברק ויופי), אמנם בתחילה טרם שהסתמנו גבוליה, והיתה מתחלפת באותו הפלפול הנועד באמת רק לדרישת האמת המעשית, ורבו בצדק הדורשים להרחיקה, אבל בהמשך הזמן קבעה לה תחומין לעצמה: אותו החלק הנועד לדרישת ההלכה במשא-ומתן של כבד-ראש עומד לעצמו במחיצה שלו, למסוגלים לו ביותר, ואותו החלק האסתתי, עומד לעצמו בתור חלק של ספרות יפה, המתאים לרוחם עול אותם שכבר באו בשכלם וידיעותיהם למדרגה זו, להתענג על יפיו והודו. כשהוא נעשה בכשרון הוא מושך את הלב, ומענג את השומעים, ומצד שהדברים מצד עצמם הם נושאים קדושים וחביבים, ע"כ נמשכת מהם פעולה מוסרית יפה לחבב את התורה, ואת לומדיה. אמנם להמשיך חוט של יושר, ושל מוסר טוב, אהבת תורה ויראת שמים, על חלק הפלפול הרחוק שבהלכה, צריך לזה לב מתנה ונפש נדיבה, אשר מכחו הפנימי ימשך משך קדש על פרי רוחו. ובה הפליא מו"ח הגאון ז"ל לעשות. לבד המון חדושי תורתו, שנאמרו ונכתבו ממנו בדרך הדרישה העיונית על המקצועות הרבים מאד, בכל הספרות התלמודית, בשני התלמודים בפוסקים ראשונים ואחרונים, בכל דברי חז"ל במדרשים, עד דיוקי התפלות, ברכות פיוטים, סדרי לוחות, דבר גדול ודבר קטן, הפליא עוד לעשות בפלפולים רחבים המושכים את הלב בברק חריפותם ובעושר בקיאותם המבהיל המפליא, ועם זה בחן המוסר וישוב הדעת הנמשך עליהם, שפעלו הרבה על השומעים לרוממות נפש, לאהבת תורה ויראת שמים. הודות לעובדי עבודת התורה בלב טהור ממין זה, זכה גם חלק הפלפול הזה להיות לו ג"כ זכות אזרח בישראל, לתן לו חלקו ככל אחד מיצירות היפות שכשהם נכנסים בקדושה, הם מרחיבים את גבולה ומשמחים את לב הוגיה כשהוא עומד בשיעורו הראוי לו נגד יתר חלישי הדרישה שבתורה בכלל האומה, ורשות ניתן לבעל כשרון גדול להתיחד ג"כ בו יתר מכל מי שאין בו אותו הכשרון האסתתי באופן גאוני".

(אדר היקר, עמ' מד-מו)